

**HÁGSKE ODPORÚCANIA
TÝKAJÚCE SA PRÁV NA VZDELÁVANIE
NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN
A
VYSVETLUJÚCA SPRÁVA**

október 1996

ISBN 90-75989-01-6

Túto brozúru vydala Nadácia pre medzietnické vzťahy. Podľa vlastného uváženia ju môžete voľne kopírovať a distribuovať. Oceníme, ak uvediete odkaz na zdroj.

Nadácia pre medzietnické vzťahy

Prinsessegracht 22

2514 AP Hág

Tel.: +31 (0)70 363 6033

Fax: +31 (0)70 346 5213

E-mail: FIER@Euronet.NL

ÚVOD

Vo svojich Helsinských rozhodnutiach z júla 1992 Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) založila funkciu Vysokého komisára pre národnostné menšiny, ktorý má byť „prostriedkom prevencie konfliktov v najskoršom možnom štádiu,“. Tento mandát bol vytvorený hlavne ako reakcia na situáciu v bývalej Juhoslávii, ktorá v niektorých vyvolala obavy, že by sa mohla opakovať kdekoli v Európe, najmä medzi krajinami prechádzajúcimi k demokracii, a mohla by podlomiť príslub mieru a prosperity, ktorý je v predstavách Parížskej charty pre novú Európu, ktorú prijali hlavy štátov a vlád v novembri 1990.

1. januára 1993 pán Max van der Stoep prevzal svoje povinnosti ako prvý Vysoký komisár pre národnostné menšiny (HCNM) OBSE. Vychádzajúc zo svojich značných skúseností ako bývalý člen parlamentu, minister zahraničných vecí Holandska, stály zástupca v OSN a dlhorocný ochranca ľudských práv, pán van der Stoep obrátil svoju pozornosť na mnohé spory medzi menšinami a štátnymi autoritami v Európe, ktoré podľa jeho názoru mali potenciál sa stupňovať. Konajúc pokojne diplomatickými prostriedkami sa HCNM angazoval vo viac ako tucte štátov, vrátane Albánska, Chorvátska, Estónska, Madarska, Kazachstanu, Kirgizstanu, Lotyšska, bývalej Juhoslovanskej republiky Macedónska, Rumunska, Slovenska a Ukrajiny. Jeho záujem sa primárne zameriava na situácie týkajúce sa osôb patriacich k národnostným/etnickým skupinám, ktoré tvoria početom väčšinu v jednom štáte, ale početom menšinu v inom štáte, a tým vyvolávajú záujem vládnych úradov v oboch štátoch a vytvárajú potenciálny zdroj medzištátneho napätia, ak nie priamo konfliktu. V skutočnosti takéto napätia podmienujú väčšiu časť európskej histórie.

Pri riešení podstaty napätí, ktoré sa priamo týkajú národnostných menšín, HCNM pristupuje k tejto problematike ako nezávislý, nestranný a kooperatívny činiteľ. I keď HCNM nepredstavuje mechanizmus dohľadu,

uplatňuje medzinárodné normy, ktoré každý štát odsúhlasil, ako základný rámec pre analýzy a podklady svojich špecifických odporúčaní. V tejto súvislosti je dôležité pripomenúť si záväzky, ktoré prijali všetky účastnícke štáty OBSE, najmä tie záväzky, ktoré sa spomínajú v dokumente z roku 1990 - Copenhagen Document of the Conference on the Human Dimension (Kodanský dokument konferencie o ľudskej dimenzii), ktorý v časti IV vyslovuje podrobné záväzky vzťahujúce sa na národnostné menšiny. Dôležité je tiež spomenúť, že všetky štáty OBSE sú zaviazané záväzkami Spojených národov, ktoré sa vzťahujú na ľudské práva vrátane práv menšín, a že väčšina štátov OBSE je tiež zviazaná štandardami Rady Európy.

Po takmer štyroch rokoch intenzívnej činnosti HCNM dokázal identifikovať isté opakujúce sa problémy a témy, ktoré sa stali predmetom jeho pozornosti v niektorých štátoch, v ktorých je zaangazovaný. Spomedzi nich má vysokú prioritu vzdelávanie menšín, najmä jazykové vzdelávanie menšín, keďže, ako HCNM nedávno vyslovil, „Je jasné, že vzdelanie je nesmierne dôležitým prvkom pre ochranu a prehlbovanie identity osôb patriacich k národnostnej menšine.“, S týmto na mysli, HCNM ziadal na jeseň 1995 Nadáciu pre medzietnické vzťahy, aby konzultovala s malou skupinou medzinárodne uznávaných odborníkov s ohľadom na získanie ich odporúčaní o vhodnom a koherentnom uplatnení práv menšín na vzdelávanie v regióne OBSE.

Nadácia pre medzietnické vzťahy - mimovládna organizácia založená v roku 1993 s cieľom vykonávať špecializované aktivity na podporu HCNM - umožnila rad konzultácií s odborníkmi z rôznych s problematikou súvisiacich disciplín vrátane dvoch stretnutí v Hágu. Medzi odborníkmi, s ktorými sa konzultovalo, boli na jednej strane právnici špecializujúci sa na medzinárodné právo a na druhej strane jazykovedci a pedagógovia, ktorí sa špecializujú na situáciu a potreby menšín. Konkrétnymi odborníkmi boli: A. G. Boyd Robertson, starší prednášateľ gaelského jazyka z University of Strathclyde (Spojené kráľovstvo); Dr. Pieter van Dijk, člen štátnej rady (Holandsko); Dr. Asbjorn Eide, riaditeľ Nórskeho inštitútu ľudských práv

(Nórsko); profesor Rein Müllerson, vedúci katedry Medzinárodného práva z King's College (Spojené kráľovstvo); profesor Allan Rosas, Åbo Akademi University (Fínsko); Dr. Tove Skutnabb-Kangas, docent katedry jazykov a kultúry, Roskilde University (Dánsko); profesor György Szépe z katedry jazykových vied Univerzity Janusa Pannoniusa (Maďarsko); profesor Patrick Thomberry z katedry práva, Keele University (Spojené kráľovstvo); pán Jenne van der Velde, starší poradca v oblasti učebných osnov, Národný inštitút pre prípravu učebných osnov (Holandsko).

Keďže existujúce normy práv menšín sú súčasťou ľudských práv, počiatočným bodom konzultácií bol predpoklad, že štáty budú dodržiavať všetky záväzky týkajúce sa ľudských práv, najmä nediskriminácie. Rovnako sa predpokladalo, že konečným cieľom všetkých ľudských práv je plný a slobodný rozvoj individuálnej ľudskej osobnosti v podmienkach rovnosti. Následne sa predpokladalo, že občianska spoločnosť bude otvorená a prispôsobivá, a bude teda integrovať všetkých, vrátane tých, ktorí patria k národnostným menšinám.

Výsledné odporúčania týkajúce sa práv na vzdelávanie národnostných menšín sa pokúšajú vyjasniť relatívne priamymi formuláciami obsah práv vzdelávania menšín vo všeobecne platných situáciách, v ktorých je HCNM zaangażovaný. Okrem toho sa interpretovali normy takým spôsobom, aby sa zabezpečila ich koherentnosť pri uplatňovaní. Odporúčania sú rozdelené do ôsmich podnadpisov, ktoré reagujú na otázky vzdelávania vznikajúce v praxi. Podrobnejšie vysvetlenie odporúčaní je poskytnuté v sprievodnej vysvetľujúcej správe (Explanatory Note), kde sa dajú nájsť konkrétne odkazy na príslušné medzinárodné normy.

HÁGSKE ODPORÚCANIA TÝKAJÚCE SA PRÁV NA VZDELÁVANIE NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

DUCH MEDZINÁRODNÝCH DOKUMENTOV

- 1) Právo osôb patriacich k národnostným menšinám na zachovanie svojej identity je možné plne realizovať len vtedy, ak v priebehu vzdelávacieho procesu získajú riadne vedomosti zo svojho materinského jazyka. Zároveň osoby patriace k národnostným menšinám sú zodpovedné za svoju integráciu do širšej národnej spoločnosti prostredníctvom nadobudnutia riadnych vedomostí zo štátneho jazyka.
- 2) Pri uplatňovaní medzinárodných prostriedkov, ktoré môžu byť prínosom pre osoby patriace k národnostným menšinám, štáty budú sústavne dodržiavať základné princípy rovnosti a nediskriminácie.
- 3) Nemalo by sa zabúdať na to, že relevantné medzinárodné záväzky a povinnosti vytvárajú medzinárodné minimálne normy. Bolo by v rozpore s ich podstatou a zámerom, keby sa interpretovali reštriktívnym spôsobom.

OPATRENIA A ZDROJE

- 4) Štáty by mali pristupovať k právam menšín na vzdelávanie proaktívnym spôsobom. V prípade potreby by štáty mali prijať špeciálne opatrenia, aby sa práva menšín na jazykové vzdelávanie aktívne implementovali do maximálnej miery dostupných zdrojov týchto štátov, jednotlivo a prostredníctvom medzinárodnej pomoci a spolupráce, najmä ekonomickej a technickej.

DECENTRALIZÁCIA A ÚCAST

- 5) Štáty by mali vytvárať podmienky, ktoré umožňujú inštitúciám zastupujúcim členov daných národnostných menšín zúčastňovať sa zmysluplne na rozvoji a realizácii politiky a programov súvisiacich so vzdelávaním menšín.
- 6) Štáty by mali udeliť regionálnym a miestnym úradom príslušné kompetencie týkajúce sa vzdelávania menšín, a tým tiež umožniť účasť menšín v procese formulovania politiky na regionálnej a/alebo miestnej úrovni.
- 7) Štáty by mali prijať opatrenia na podporu zapojenia rodičov a možností výberu vo vzdelávacom systéme na miestnej úrovni, vrátane oblasti jazykového vzdelávania menšín.

VEREJNÉ A SÚKROMNÉ INŠTITÚCIE

- 8) Podľa medzinárodného práva, osoby patriace k národnostným menšinám ako aj ostatní majú právo zakladať a riadiť svoje vlastné súkromné vzdelávacie inštitúcie v súlade s domácim právom. Tieto inštitúcie môžu obsahovať školské vyučovanie v jazyku menšín.
- 9) Keďže osoby patriace k národnostným menšinám majú právo zakladať a riadiť svoje vlastné vzdelávacie inštitúcie, štáty nesmú brániť uplatneniu tohto práva tým, že by zaviedli príliš zatiaľujúce právne a administratívne požiadavky regulujúce zakladanie a riadenie týchto inštitúcií.
- 10) Súkromné jazykové vzdelávacie inštitúcie menšín sú oprávnené uchádzať sa o svoje vlastné zdroje financovania bez akejkoľvek

prekážky alebo diskriminácie zo štátneho rozpočtu, medzinárodných zdrojov a zo súkromného sektoru.

VZDELÁVANIE MENŠÍN NA ZÁKLADNÝCH A STREDNÝCH ŠKOLÁCH

- 11) Prvé roky vzdelávania sú pre vývoj dieťaťa a kľúčovo dôležité. Výskum v oblasti vzdelávania naznačuje, že vyučovanie na predškolskej úrovni a na úrovni materskej školy by ideálne malo prebiehať v jazyku dieťaťa. Kdekoľvek je to možné, štáty by mali vytvoriť podmienky, ktoré umožnia rodičom takúto voľbu.
- 12) Výskum tiež naznačuje, že v základnej škole by mali byť učebné osnovy ideálne vyučované v jazyku menšiny. Menšinový jazyk by sa mal pravidelne vyučovať ako predmet. Úradný jazyk by sa mal tiež pravidelne vyučovať ako predmet. Prednostne by tento predmet mali vyučovať bilingválni učitelia, ktorí dobre rozumejú kultúrnemu a jazykovému prostrediu detí. Ku koncu tohto obdobia by sa zopár praktických alebo neteoretických predmetov malo vyučovať v štátnom jazyku. Všade, kde je to možné, by štáty mali vytvárať podmienky umožňujúce rodičom vybrať si takúto možnosť.
- 13) Na strednej škole by sa podstatná časť učebných osnov mala vyučovať v menšinovom jazyku. Menšinový jazyk by sa mal pravidelne vyučovať ako predmet. Štátny jazyk by sa tiež mal pravidelne vyučovať ako predmet, prednostne by ho mali vyučovať bilingválni učitelia, ktorí dobre rozumejú kultúrnemu a jazykovému prostrediu detí. Počas tohto obdobia by mal počet predmetov vyučovaných v štátnom jazyku postupne narastať. Zistenia z výskumov naznačujú, že čím postupnejší je tento nárast, tým je to lepšie pre dieťa.

- 14) Udržiavanie vzdelávania v menšinovom jazyku na základných a stredných školách vo veľkej miere závisí od dostupnosti učiteľov vzdelaných vo všetkých disciplínach v materinskom jazyku. Preto štáty vychádzajúc zo svojho záväzku poskytnúť primerané možnosti pre vzdelávanie v menšinovom jazyku, by mali poskytnúť primerané zariadenia na vhodné vzdelávanie učiteľov a mali by uľahčiť prístup k takémuto vzdelávaniu.

VZDELÁVANIE MENŠÍN NA UCNOVSKÝCH ŠKOLÁCH

- 15) Výučba na ucnovských školách v menšinovom jazyku by sa mala umožniť v určitých predmetoch, keď osoby patriace k danej národnostnej menšine vyjadrili takéto zelanie, keď preukázali takúto potrebu a keď ich počet na takúto požiadavku oprávňuje.
- 16) Učebné osnovy stredných odborných škôl poskytujúcich výučbu v materinskom jazyku by mali byť navrhnuté tak, aby po ukončení týchto programov študenti boli schopní praktizovať svoje zamestnanie v menšinovom i štátnom jazyku.

VZDELÁVANIE MENŠÍN NA TERCIÁRNEJ ÚROVNI

- 17) Osoby patriace k národnostným menšinám by mali mať prístup k terciárnemu vzdelávaniu vo svojom vlastnom jazyku, ak preukázali potrebu takej výučby a keď ich počet záujemcov na takúto požiadavku oprávňuje. Terciárne vzdelávanie v menšinovom jazyku môže byť legitímne sprístupnené národnostným menšinám prostredníctvom zriadenia požadovaných zariadení v rámci existujúcich vzdelávacích štruktúr za predpokladu, že tieto môžu primerane slúžiť potrebám daných národnostných menšín. Osoby patriace k národnostným menšinám môžu tiež hľadať spôsoby a prostriedky na zriadenie svojich vlastných vzdelávacích inštitúcií na

terciárnej úrovni.

- 18) V situáciách, kedy národnostná menšina v nedávnej minulosti udržiavala a riadila svoje vlastné inštitúcie vyššieho vzdelávania, by sa táto skutočnosť mala uznať pri určovaní budúcich spôsobov ich zabezpečenia.

ROZVOJ UCEBNÝCH OSNOV

- 19) Z pohľadu dôležitosti a hodnôt, ktoré medzinárodné dokumenty pripisujú medzikultúrnemu vzdelávaniu a zdôrazňovaniu histórie, kultúr a tradícií menšín, štátne vzdelávacie úrady by mali zabezpečiť, aby všeobecne záväzné ucebné osnovy obsahovali vyučovanie histórie, kultúr a tradícií príslušných národnostných menšín. Povzbudzovanie členov väčšiny v tom, aby sa učili jazyky národnostných menšín zijúcich v štáte, by prispelo k posilneniu tolerancie a multikulturalizmu v rámci štátu.
- 20) Obsah ucebných osnov vzťahujúcich sa na menšiny by sa mal vyvíjať s aktívnou účasťou orgánov zastupujúcich dané menšiny.
- 21) Štáty by mali umožniť zriadenie centier na vypracovávanie a hodnotenie ucebných osnov pre jazykové vzdelávanie menšín. Tieto centrá by mohli byť prepojené na existujúce inštitúcie za predpokladu, že tieto môžu adekvátne ulahcovať dosiahnutie cieľov súvisiacich s ucebnými osnovami.

VYSVETLUJÚCA SPRÁVA K HÁGSKYM ODPORÚCANIAM TÝKAJÚCIM SA PRÁV NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN NA VZDELÁVANIE

VŠEOBECNÝ ÚVOD

Všeobecná deklarácia ľudských práv z roku 1948 bola priekopníkom v tom, že to bol prvý medzinárodný dokument, ktorý deklaroval, že vzdelávanie by malo byť ľudským právom.

Clánok 26 Deklarácie hovorí o základnom vzdelaní ako o povinnom. Zaväzuje štáty, aby technické a profesionálne vzdelanie sprístupnili všeobecne a vyššie vzdelanie sprístupnili na základe schopností. Tiež ujasňuje, že cieľom vzdelávania by mal byť úplný rozvoj ľudskej osobnosti a posilnenie úcty voči ľudským právam a základným slobodám. Clánok 26 pokračuje a hovorí, že vzdelanie podporí porozumenie, toleranciu a priateľstvo medzi národmi, rasami alebo náboženskými skupinami a prispeje k udržaniu mieru. Tiež ujasňuje, že rodičia majú primárne právo na výber vzdelania pre svoje deti. Ustanovenia článku 26 sa opakujú viackrát s väčším dôrazom v kontexte zmluvného práva a podrobnejšie v článku 13 Medzinárodnej zmluvy o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach.

Clánok 26 stanovuje charakter otvorenosti a prijateľnosti pre ďalšie medzinárodné dokumenty, ktoré sa objavili v priebehu času a potvrdili a ďalej rozpracovali právo na vzdelanie všeobecne aj špeciálne s ohľadom na menšiny.

- clánok 27 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach
- clánok 30 Dohovoru o právach dieťaťa a

Vyššie spomenuté články zaručujú právo menšín používať svoj jazyk

v spoločnosti s ostatnými členmi svojej skupiny. Nizšie uvedené články zo svojho pohľadu poskytujú záruky vzťahujúce sa na možnosť pre národnostné menšiny učiť sa svoj materinský jazyk, alebo učiť sa vo svojom materinskom jazyku.

- článok 5 Dohovoru UNESCO proti diskriminácii vo vzdelávaní
- Odsek 34 Dokumentu z Kodanského stretnutia konferencie o ľudskej dimenzii OBSE
- článok 4 Deklarácie OSN o právach osôb patriacich k národnostným alebo etnickým, náboženským, a jazykovým menšinám
- článok 14 Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menšín.

Všetky tieto dokumenty v rôznej miere deklarujú právo menšín na udržiavanie svojej kolektívnej identity prostredníctvom svojho materinského jazyka. Toto právo sa uplatňuje predovšetkým prostredníctvom vzdelávania. Tieto isté dokumenty však podčiarkujú, že právo na udržiavanie kolektívnej identity prostredníctvom menšinového jazyka musí byť v rovnováhe s povinnosťou integrovať sa a participovať v širšej národnej spoločnosti. Taká integrácia vyžaduje dobré osvojenie si znalosti oboch - spoločnosti a štátneho jazyka (jazykov). Podpora tolerancie a pluralizmu je tiež dôležitou zložkou tohto dynamického procesu.

Medzinárodné dokumenty o ľudských právach, ktoré spomínajú jazykové vzdelávanie menšín, zostávajú istým spôsobom neurčité a všeobecné. Nespomínajú špecificky žiadne stupne prístupu, ani neurčujú, aké úrovne vzdelávania v materinskom jazyku by mali byť prístupné pre menšiny a akými prostriedkami. Také pojmy ako „adekvátne príležitosti“, na vyučovanie v jazyku menšiny, ako sú načrtnuté v článku 14 Rámcového dohovoru pre ochranu národnostných menšín Rady Európy, by sa mali zvažovať vo svetle ďalších prvkov. Tieto obsahujú potrebu vhodných podmienok uľahčujúcich ochranu, udržiavanie a rozvoj jazyka a kultúry, ako je to načrtnuté v článku 5 toho istého dohovoru, alebo požiadavku prijatí nevyhnutné opatrenia na ochranu etnickej, kultúrnej, jazykovej a

náboženskej identity národnostných menšín, ako je to určené v odseku 33 Dokumentu z Kodanského stretnutia konferencie o ľudskej dimenzii OBSE.

Bez ohľadu na úroveň prístupu, ktorú štáty môžu poskytnúť, táto by sa nemala stanovovať ľubovoľným spôsobom. Od štátov sa vyzaduje, aby patrične zväzili potreby národnostných menšín, pokiaľ ich spoločenstvá v danej otázke sústavne vyjadrujú a preukazujú.

Zo svojho pohľadu by národnostné menšiny mali zabezpečiť, aby ich požiadavky boli primerané. Mali by patrične zväziť také legitímne faktory, ako je ich počet, demografická hustota v danom regióne (alebo regiónoch), ako aj spôsobilosť prispievať k udržiavaniu týchto služieb a zariadení v priebehu času.

DUCH MEDZINÁRODNÝCH DOKUMENTOV

V priebehu rokov sa spôsob, akým boli práva menšín formulované v rámci medzinárodných noriem, vyvíjal. Také pasívne formulácie ako „...osobám patriacim k menšinám nebude odopierané právo...“, ako je vyjadrené v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach (1966) ustúpili pozitívnejšiemu, proaktívnemu prístupu charakterizovanému formuláciami typu „...štáty budú chrániť etnickú, kultúrnu, jazykovú a náboženskú identitu národnostných menšín...“, obsiahnutými v Dokumente z Kodanského stretnutia konferencie o ľudskej dimenzii OBSE (1990). Táto progresívna zmena prístupu naznačuje, že reštriktívna alebo minimalistická interpretácia dokumentov nie je v súlade s podstatou, na základe ktorej boli formulované.

Okrem toho úroveň prístupu sa musí stanoviť v súlade so základnými princípmi rovnosti a nediskriminácie, ako sú formulované v článkoch 1 Charty Organizácie spojených národov a v článku 2 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a ako sa opakujú vo väčšine medzinárodných dokumentov. Zvážiť treba tiež podmienky, ktoré sú pre každý štát špecifické.

OPATRENIA A ZDROJE

Štáty OBSE sú povzbudzované k tomu, aby pristupovali k otázke práv menšín proaktívnym spôsobom, t.j. v zmysle článku 31 Kodanského dokumentu, ktorý ich povzbudzuje k prijatiu špeciálnych opatrení na zabezpečenie úplnej rovnosti pre členov národnostných menšín. V tom istom zmysle článok 33 Kodanského dokumentu vyzaduje od štátov, aby ochraňovali etnickú, kultúrnu, jazykovú a náboženskú identitu národnostných menšín žijúcich na ich území a aby vytvárali podmienky na podporu tejto identity.

V niektorých prípadoch štáty OBSE čelia vážnym finančným obmedzeniam, ktoré by mohli legitímne prekázať v ich spôsobilosti realizovať vzdelávaciu politiku a programy v prospech národnostných menšín. Hoci niektoré práva sa musia realizovať ihneď, štáty by sa mali usilovať progresívne o dosiahnutie úplnej realizácie práv jazykového vzdelávania menšín v maximálnej miere ich dostupných zdrojov, vrátane medzinárodnej pomoci a spolupráce v duchu článku 2 Medzinárodného paktu o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach.

DECENTRALIZÁCIA A ÚČAST

Článok 15 Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menšín, odsek 30 Dokumentu z Kodanského stretnutia konferencie o ľudskej dimenzii KBSE a článok 3 Deklarácie OSN o právach osôb patriacich k národnostným, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám, všetky podčiarkujú potrebu pre národnostné menšiny zúčastňovať sa na

rozhodovacom procese najmä v prípadoch, kedy sa ich riešené problémy priamo týkajú.

Efektívna účasť v rozhodovacom procese, najmä ak sa týka menšín, je základným komponentom demokratického procesu.

Aktívne zapojenie rodičov na miestnej a regionálnej úrovni, ako aj efektívna účasť inštitúcií zastupujúcich národnostné menšiny vo vzdelávacom procese (vrátane procesu prípravy učebných osnov týkajúcich sa menšín), by mali štáty uľahčiť v zmysle odseku 35 Kodanského dokumentu, ktorý zdôrazňuje dôležitosť efektívnej účasti členov národnostných menšín vo verejných záležitostiach vrátane záležitostí týkajúcich sa ochrany a podpory ich vlastnej identity.

VEREJNÉ A SÚKROMNÉ INŠTITÚCIE

Clánok 27 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach sa týka práva menšín používať svoj jazyk v spoločenstve ďalších členov svojej skupiny. Clánok 13 Medzinárodného paktu o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach zaručuje právo rodičov vybrať pre svoje deti školy iné, než školy zriadené verejnými úradmi. Tiež zaručuje právo jednotlivcov a subjektov založiť a riadiť alternatívne vzdelávacie inštitúcie, pokiaľ sa tieto prispôbia minimálnym vzdelávacím normám stanoveným štátom. Clánok 13 Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menšín sa odkazuje na práva menšín zakladať a riadiť svoje vlastné vzdelávacie inštitúcie, hoci štát nemá žiadny záväzok financovať tieto inštitúcie. Odsek 32 Kodanského dokumentu neukladá štátu žiadnu povinnosť financovať tieto inštitúcie, ale stanovuje, že tieto inštitúcie sa môžu „uchádzať o verejnú pomoc od štátu v súlade s národnou legislatívou,,.

Právo národnostných menšín zakladať a riadiť svoje vlastné inštitúcie, vrátane vzdelávacích, je dobre zakotvené v medzinárodnom práve a ako také sa musí uznávať. Hoci štát má právo dohliadať na tento proces z administratívneho pohľadu a v súlade s vlastnou legislatívou, nesmie klásť prekážky uplatňovaniu tohto práva ukladaním neprimeraných administratívnych požiadaviek, ktoré by mohli spôsobiť, že pre národnostné menšiny by zakladanie svojich vlastných vzdelávacích inštitúcií bolo prakticky nemožné.

Hoci neexistuje žiadny formálny záväzok pre štáty financovať tieto súkromné zariadenia, týmto inštitúciám by sa nemalo zabráňovať v snahách o získanie akýchkoľvek domácich i zahraničných zdrojov.

VZDELÁVANIE MENŠÍN NA ÚROVNI ZÁKLADNÝCH A STREDNÝCH ŠKÔL

Medzinárodné dokumenty vzťahujúce sa na jazykové vzdelávanie menšín deklarujú, že menšiny majú nielen právo udržiavať svoju identitu prostredníctvom svojho materinského jazyka, ale že majú tiež právo integrovať sa a zúčastňovať sa v širšej národnej spoločnosti tým, že sa naučia štátny jazyk.

Z pohľadu vyššie spomenutého znalosti viacerých jazykov u národnostných menšín štátov OBSE možno vnímať ako najúčinnejšiu cestu plnenia cieľov medzinárodných dokumentov vzťahujúcich sa na ochranu národnostných menšín, ako aj na ich integráciu. Odporúčania vzťahujúce sa na základné a stredné školstvo majú slúžiť ako návod pri rozvoji politiky jazykového vzdelávania menšín v zabezpečovaní súvisiacich programov.

Navrhovaný prístup je odporúčaný výskumami v oblasti vzdelávania a predstavuje realistickú interpretáciu relevantných medzinárodných noriem.

Účinnosť tohto prístupu závisí na niekoľkých faktoroch. Prvým je miera, v ktorej tento prístup posilňuje slabší materinský jazyk menšiny tým, že sa používa pri vyučovaní. Dalším faktorom je miera, v ktorej sú do celého procesu zapojení bilingválni učitelia.

Další faktor, ktorý treba zvážiť, je rozsah, v ktorom je menšinový i štátny jazyk vyučovaný ako predmet v priebehu dvanásťročného školského obdobia a nakoniec rozsah, v ktorom sa oba jazyky používajú ako prostriedok vzdelávania optimálnym spôsobom v rôznych fázach vzdelávania dieťaťa.

Tento prístup sa snaží vytvoriť priestor, ktorý treba na to, aby slabší menšinový jazyk prosperoval. Je to výrazný kontrast voči iným prístupom, cieľom ktorých je vyučovať menšinový jazyk alebo dokonca realizovať minimálne množstvo vyučovania v menšinovom jazyku iba z pohľadu ulahčenia skoršieho prechodu na vyučovanie výlučne v štátnom jazyku.

Prístupy submerzného typu, pri ktorých sa učebné osnovy vyucujú výlučne prostredníctvom štátneho jazyka a deti menšín sú úplne integrované do tried s deťmi väčšiny, nie sú v súlade s medzinárodnými štandardmi. Toto podobne platí pre segregované školy, v ktorých sa celé učebné osnovy vyucujú výlučne prostredníctvom materinského jazyka menšiny počas celého vzdelávacieho procesu a kde sa väčšinový jazyk nevyučuje vôbec, alebo iba v minimálnom rozsahu.

VZDELÁVANIE MENŠÍN NA UČNOVSKÝCH ŠKOLÁCH

Právo osôb patriacich k národnostným menšinám učiť sa svoj materinský jazyk alebo mať vyučovanie vo svojom materinskom jazyku, ako je to formulované v odseku 34 Kodanského dokumentu, by malo obsahovať právo na odborný výcvik v materinskom jazyku v určitých predmetoch. V zmysle rovnosti a nediskriminácie by štáty OBSE mali zabezpečiť možnosť takeého vzdelávania, kde sa takéto znenie preukáže, a kde počet osôb, ktoré majú o

neho záujem, ich na takúto požiadavku oprávňuje.

Na druhej strane možnosť štátu plánovať a kontrolovať svoju ekonomickú a vzdelávaciu politiku by sa nemala znížiť. Bolo by výhodné, keby absolventi stredných odborných škôl s jazykom menšiny boli schopní profesionálne fungovať i v štátnom jazyku. Umožňovalo by im to pracovať v oblasti, kde je koncentrovaná daná menšina, ale i kdekoli inde v štáte. V prípade prechodu na trhovú ekonomiku, čo predpokladá neobmedzený pohyb tovaru, služieb a práce, môže také obmedzenie spôsobiť pre štát t ťazkosti pri poskytovaní pracovných príležitostí a pri celkovom ekonomickom vývoji. Preto by odborné vzdelávanie v materinskom jazyku národnostných menšín malo byť zabezpečené tak, aby príslušní študenti získali tiež primerané vzdelanie v štátnom jazyku (jazykoch).

TERCIÁRNE VZDELÁVANIE MENŠÍN

Ako v predchádzajúcom prípade, právo učiť sa materinský jazyk alebo učiť sa v materinskom jazyku, ako je formulované v odseku 34 Kodanského dokumentu, by mohlo byť základom pre právo národnostných menšín na terciárne vzdelávanie v ich materinskom jazyku. V tomto prípade sa tiež musia brať do úvahy princípy rovnakého prístupu a nediskriminácie, ako aj potreby spoločnosti a bežné oprávnenie na základe počtu. V prípade, že vláda neposkytuje financie, sloboda menšín v možnosti zakladať svoje vlastné inštitúcie vyššieho vzdelávania by nemala byť obmedzovaná.

Odsek 33 Kodanského dokumentu zdôrazňuje dôležitosť štátu nielen pri ochrane identity menšín, ale aj pri ich podporovaní. V zmysle vyššie spomenutého by štáty mali zvážiť možnosť realizácie terciárneho vzdelávania v menšinovom jazyku, keď takáto potreba bola preukázaná a počet osôb patriacich k menšine s takouto požiadavkou ich na ňu oprávňuje. V tomto kontexte by sa terciárne vzdelávanie v materinskom jazyku nemalo obmedzovať na vzdelávanie učiteľov.

V súvislosti s týmto treba vziať do úvahy finančné obmedzenia, ktorým cieľ

najmä štáty prechádzajúce na trhové hospodárstvo. Ustanovenia o terciárnom vzdelávaní v menšinovom jazyku nie je to isté, ako zriadenie paralelných infraštruktúr. Okrem toho separovanie paralelných vzdelávacích inštitúcií na univerzitnej úrovni by mohlo prispieť k izolácii menšiny od väčšiny. Clánok 26 Všeobecnej deklarácie o ľudských právach zdôrazňuje, že cieľom vzdelania je podpora porozumenia, tolerance a priateľstva medzi národnostnými, rasovými a náboženskými skupinami. V tomto duchu a s integráciou na mysli by sa intelektuálny a kultúrny rozvoj väčšín a menšín nemal uskutočňovať izolovane.

PRÍPRAVA UCEBNÝCH OSNOV

Od konca druhej svetovej vojny neustále rastúci počet medzinárodných dokumentov viac a viac zdôrazňuje ciele vzdelávania. Podľa týchto dokumentov sa od vzdelávania nevyžaduje striktne iba poskytovanie akademického alebo technického vzdelania, ale tiež to, aby vstúpovalo deťom a študentom také hodnoty, ako je tolerancia, pluralizmus, antirasizmus a medzinárodnú a interkomunálnu harmóniu. Také požiadavky zjavne kladú špeciálne bremeno na štáty, ktoré majú v rámci svojich hraníc národnostné menšiny. V týchto štátoch je problematika medziskupinového a medzietnického spoluzitia a harmónie tiež životne dôležitá pre ich vnútornú stabilitu. Také spolunazívanie a harmónia je tiež dôležitým faktorom pri ochrane regionálneho mieru a bezpečnosti.

Clánok 4 Deklarácie OSN o právach osôb patriacich k národnostným alebo etnickým, náboženským a jazykovým menšinám vyzaduje od štátov, aby „podporili znalosti o histórii, tradíciách, jazyku a kultúre menšín existujúcich v rámci ich územia,“. Clánok 12 Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menšín vyzaduje od štátov, aby „podporovali poznatky o kultúre, histórii, jazyku a náboženstve národnostných menšín,“.

Odsek 34 Dokumentu z Kodanského stretnutia konferencie o ľudskej dimenzii KBSE sa vzťahuje na požiadavku, aby štáty v ucebných osnovách „tiez brali do úvahy históriu a kultúru národnostných menšín,,.

Tieto požiadavky ukladajú štátom záväzok, aby poskytli v ucebných osnovách pre školy priestor pre vyučovanie histórie a tradícií rôznych národnostných menšín žijúcich v rámci ich hraníc. Toto možno dosiahnuť aj jednostranným prístupom štátnych úradov bez toho, aby sa menšiny tohto procesu zúčastnili. Takýto prístup však nemožno odporúčať a mohol by mať nepriaznivé dôsledky.

Článok 15 Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menšín, odsek 30 Dokumentu z Kodanského stretnutia konferencie o ľudskej dimenzii KBSE a článok 3 Deklarácie OSN o právach osôb patriacich k národnostným alebo etnickým, náboženským a jazykovým menšinám, všetky podčiarkujú potrebu, aby sa národnostné menšiny zúčastňovali rozhodovacích procesov najmä v prípadoch, kedy sa ich vzťahované problémy priamo týkajú.

Vznik centier na prípravu ucebných osnov pre jazykové vzdelávanie menšín by preto uľahčil tento duálny proces a zabezpečil by jeho kvalitu a profesionalitu.

ZÁVERECNÉ POZNÁMKY

Právo na vzdelávanie menšín je v niektorých účastníckych štátoch OBSE citlivou otázkou. Zároveň vzdelávací proces má potenciál efektívne zjednodušiť a posilniť vzájomný rešpekt a porozumenie medzi rôznymi spoločnosťami v rámci participujúcich štátov.

Z pohľadu delikátnej povahy tohto problému v súčasnosti a z pohľadu akosi hmlistej a všeobecnej povahy noriem obsiahnutých v rôznych

medzinárodných dokumentoch o ľudských právach, spracovanie radu odporúčaní môže prispieť k vytvoreniu lepšieho porozumenia a prístupu k problémom práv menších na vzdelávanie. Hágske odporúčania si nekladú za cieľ byť vycerpávajúce. Ich zamýšľanou úlohou je slúžiť ako všeobecný rámec, ktorý môže pomáhať štátom v procese rozvoja politiky vzdelávania menších.

